

Oroszország a magyar közvéleményben

Krekó Péter

10.61501/TRIP.2018.20

1. Bevezetés

A magyar belpolitikában a külpolitikai kérdések hagyományosan periferiális szerepet kapnak. Jól mutatja, hogy a külpolitikai kérdések mennyire nincsenek az érdeklődés homlokterében, hogy Magyarországon régiós összehasonlításban is alacsonynak mondható az európai vezetők ismertsége. A külpolitikai kérdésekben hagyományosan megmutatkozó érdektelenség és apátia azonban nem egyenletes: egyes országok tevékenységét és Magyarországhoz fűződő viszonyát inkább növekvő érdeklődés kíséri. Oroszország egyértelműen ezen kivételekhez sorolható: a 2010 utáni Orbán-kormányok kormányzati „keleti nyitás” politikájával összhangban álló, egyre szorosabbá váló orosz–magyar viszony olyan témává vált, amely nagyon erősen megosztotta a hazai politikát és ennek köszönhetően a magyar közvéleményt is. Oroszország szerepének felértékelődésében nyilvánvalóan szerepet játszott a krími válság és Oroszország agressziója Ukrajnával szemben. Az adatok azonban érdekes módon mintha azt mutatnák, hogy a Krím bekebelezése óta és a történelmi tapasztalatok ellenére nem nőtt, hanem inkább csökkent a magyarok oroszokkal szembeni veszélyérzete.

Szemben azzal a gyakorta hangoztatott, historizáló véleménnyel, amely szerint közvélemény-kutatási ügyekben – és azon belül külpolitikai-geopolitikai kérdésekben – a közvéleményt alapvetően a történelmi tapasztalatok formálják, ez az írás amellet fog érvelni, hogy a közvéleményt – legalábbis a egy olyan kontextusban, ahol a kormányzatnak domináns szerepe van a nyilvánosság terében és így a közvélemény formálásában – a politikai impulzusok szinte korlátlanul képesek formálni.¹ Külpolitikai kérdésekben pedig ez különösen azért van így, mert a külpolitika a hétköznapi tapasztalatok világától távol esik, és ezért a politika interpretációs és közvéleményformáló lehetőségei elég szélesek. Természetesen elmondható, hogy vannak

¹ A közvélemény befolyásolhatóságával kapcsolatos szakirodalom áttekintését lásd még: *Krekó és szerzőtársai* (2011). Egy részletesebb áttekintést, főképp (de nem kizárólagosan) az amerikai kontextusról: *Friedman–Friedman*, (2012).

országok, amelyekben és amelyekkel szemben a közvélemény átfarmálásának kemény korlátjai vannak: Lengyelországban – részben a lengyel történelmi tapasztalatok, részben a nyilvánosságbeli és politikai pluralizmus magasabb szintje miatt – jóval nehezebben lenne elképzelhető, ami Magyarországon megtörtént: hogy egy alapvetően oroszkritikus politikai erő kormányzati hatalomra szert téve szinte 180 fokos fordulatot hajt végre ebben a lényeges külpolitikai kérdésben – oroszbarátságban túlszárnyalva az emiatt sokat bírált Gyurcsány-kormányt is.

Az Oroszországhoz fűződő viszony, különösen a Krím-félsziget 2014-es bekebelezését követően nemcsak Magyarországon, hanem Nyugat-szerte is politikailag megosztó témává vált. Az Európai Parlamentben például megfigyelhető, hogy jellegzetesen a populista és radikális jobboldali és baloldali pártok azok, amelyek szavazásaik során sokszor Oroszország érdekeit helyezik előtérbe. A radikális baloldali és jobboldali pártok retorikájukban, szavazataikban és diplomáciai gesztusaikban rendszerint a putyini Oroszország legfontosabb támogatóiként jelennek meg – míg a fősodorban lévő közép-jobboldali, liberális, szociáldemokrata és zöld pártok e téren jóval visszafogottabbak (*Krekó és szerzőtársai*, 2015, *Krekó–Győri*, 2016, *Shekhovtsov*, 2017).

Ez pedig hat a közvéleményre is: Nyugat-Európában a populista jobboldali pártok szavazói jóval támogatóbbak Vlagyimir Putyinnal és Oroszországgal szemben (*Taylor*, 2017). Az Egyesült Államokban pedig a politikai közvélemény – vélhetően nem függetlenül Trump elnök Oroszországgal és Vlagyimir Putyinnal kapcsolatos barátságos (főleg retorikai) gesztusaitól, illetve attól, hogy Oroszország a 2016-os elnökválasztás során Donald Trump oldalán, illetve Hillary Clinton ellenében beavatkozott az amerikai választásokba – egészen drámai változáson ment át: a republikánus szavazótáborban (amely hagyományosan komolyabb veszélyként tekintett Oroszországra) egyre kisebb fenyegetésként látják Oroszországot, míg a demokraták körében drasztikusan megerősödött az Oroszországgal kapcsolatos távolságtartás (*Bialik*, 2018), így ebben a kérdésben a két szavazótábor gyakorlatilag helyet cserélt egymással.

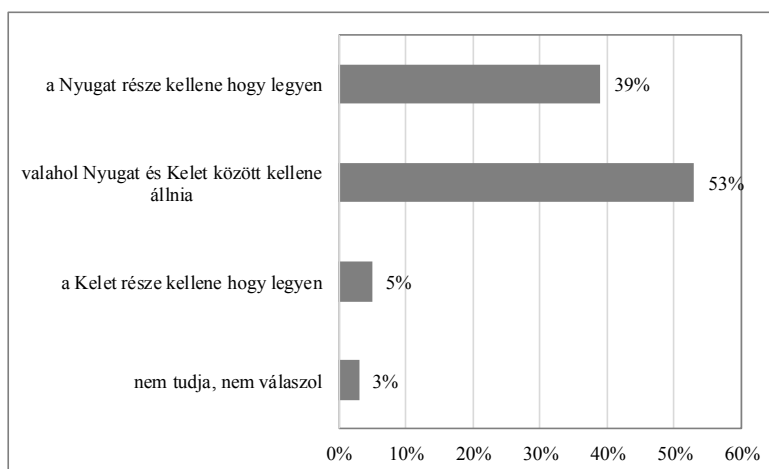
Az alábbiakban azokat a változásokat igyekszünk áttekinteni, amelyek Oroszország és vezetője megítélésében mentek végbe az utóbbi években. Áttekintésünk nem teljes: azokat a kutatásokat elemeztük, amelyek módszertani és pszichológiai szempontból relevánsak. Minden megállapítás, amelyet idézünk, reprezentatív nagymintás kutatásokból származik. Ezek kérdésfelvételei és következtetései különböztek egymástól.

2. Kelet versus Nyugat

A külpolitikai attitűdök önmagukban nem értelmezhetők, csak más országokkal szembeni véleményekhez viszonyítva. A legtöbb kutatás pszichológiailag releváns módon a Nyugat–Kelet külpolitikai tengelyre vetítette rá a véleményeket, és ebben a keretben vizsgálta a magyar választók véleményeit.

Általános tapasztalat ugyanakkor, hogy minél általánosabban van feltéve a kérdés Nyugat és Kelet közti választásról, a magyar választók annál inkább hajlamosak a Nyugatot választani. A Globsec kutatása alapján 2017-ben a magyar választók közül csaknem nyolcszor annyian (39 százalék) gondolták, hogy országnak inkább a Nyugathoz kell tartoznia, mint ahányan azt, hogy a Kelethez (5 százalék) (Globsec, 2017). Ráadásul Magyarország erősödő, keleti külpolitikai orientációja ellenére mintha csak erősödött volna a Nyugat-orientáció. Egy évvel azelőtt, 2016-ban még hét százalékponttal kevesebben (a megkérdezettek 33 százaléka) tartották kívánatosnak a nyugati orientációt. Fontos ugyanakkor, hogy a legtöbben a „Híd Magyarország” koncepciója alapján azt képviselik, hogy Magyarországnak a Nyugat és a Kelet között kell állnia: ők a lakosság abszolút többségét, 53 százalékot teszik ki (1. ábra).

1. ábra. Magyarország inkább...

Forrás: Globsec (2017).

Ugyanezen kutatás szerint a magyarok többsége pozitív véleménnyel van a nyugati intézményekről: az Európai Uniót a megkérdezettek 61 százaléka

tartotta jó dolognak (szemben 10 százalékkal, aki rossznak), és a NATO-ról is a megkérdezettek 58 százaléka volt jó véleménnyel (és csak 8 százalék rossz véleménnyel). Az ENSZ-ről a kérdezettek 65 százaléka volt jó véleménnyel. A magyarok 76 százaléka a NATO-ban maradás, és 79 százaléka az EU-ban maradás mellett szavazna egy esetleges népszavazáson, és csak 11, illetve 14 százalékuk támogatná a kilépést.² A magyarok 81 százaléka gondolja azt, hogy a NATO-tagság fontos a tagságunk szempontjából, és relatív többségük még azzal is egyetért, hogy Magyarországnak engednie kellene, hogy a NATO létesítményeket telepítsen hazánkba, A NATO iránti támogatás még Kelet-Közép-Európában is kimagaslónak számít.

Sőt a magyar válaszadók NATO iránti támogatása nem csak elméleti, és nem csak önző megfontolásokon alapul. A magyarok több mint kétharmada (68 százalék) egyetért azzal, hogy ha valamelyik NATO-tagállamot katonai támadás éri, akkor Magyarországnak részt kellene vállalnia a védelmében. Ezt a kollektív védelmi elvet persze a NATO alapokmányának ötödik cikke is nyíltan rögzíti – ennek támogatása még sem egyértelmű. Németországban például a Pew Research egy korábbi kutatása szerint a közvélemény többsége nem támogatja, hogy országuk más NATO-ország segítségére siessen, ha támadás éri (Stokes, 2017).

3. Washington vagy Moszkva?

A konkrét államokkal szembeni attitűdök vizsgálata azonban erősen árnyalja az erősen Nyugat-barát magyar közvéleménnyel kapcsolatos képet. Bár az utóbbi évtizedben a témában végzett kutatások többsége hagyományosan azt találta, hogy a magyar lakosság kevésbé rokonszenvez Oroszországgal és az oroszokkal, mint a Nyugat országaival, köztük az Egyesült Államokkal és az amerikaiakkal, ez az olló egye inkább zárul. Az Ipsos 2014. december eleji omnibuszfelvételén (1000 fős, a felnőtt lakosságot reprezentáló mintán) szerepelt az alábbi kérdés: „Magyarországnak nem kellene eltávolodnia Európától és Oroszországhoz közelednie. Ön ezzel az állítással egyetért, vagy sem?” Az egyetértők aránya 57, az egyet nem értők aránya 28 százalék volt, 15 százalék pedig nem tudott válaszolni a kérdésre.

A Medián 2018-as, fentiekkel egybevágó kutatása szerint a külpolitikának nem az oroszokkal való együttműködésre kell törekednie (amelyet ebben a kontextusban csak a válaszadók 26 százaléka említett Oroszországot spon-

² Összehasonlításképpen: a NATO-ba belépést 1997-ben a részt vevő állampolgárok 86 százaléka, az EU-ba belépést 2003-ban 83 százalék támogatta.

tán), hanem fontosabb, hogy a környező országokkal (77 százalék) és az EU-val (76 százalék) ápoljunk jó viszonyt.

A legnépszerűbb országok a Medián vizsgálata alapján Egyesült Királyság (62 pont) Németország (60 pont), Franciaország (55 pont) voltak. Nyugat előnye a Kelettel szemben továbbá nagyon karcsúvá kezd válni: az Egyesült Államok népszerűsége (54 pont) alig előzi meg Kínáét (51 pont) és Oroszorszáét (48 pont)

A Globsec és a Political Capital 2016-os vizsgálata alapján, ha a kérdezetteknek spontán kell említeniük olyan országokat, amelyekkel Magyarországnak szoros kapcsolatot kell kialakítania, az első három említés alapján Oroszország az előkelő harmadik helyet foglalja el 16 százalékkal), jóval Németország és Ausztria után, ugyanakkor az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok előtt. Ez utóbbi adat is leginkább azt mutatja, hogy a politikai közbeszédben az Oroszországhoz fűződő viszony központi – könnyen előhívható – téma lett (1. táblázat).

1. táblázat. Mely országokkal kell Magyarországnak Ön szerint a legszorosabb kapcsolatot fenntartania? Jelöljön meg legalább három országot!

A tíz leggyakrabban említett ország	Említések aránya az első három ország közt (százalék)
Németország	44
Ausztria	28
Oroszország	16
Egyesült Királyság	13
Egyesült Államok	13
Lengyelország	13
Szlovákia	8
Franciaország	8
Románia	6
Csehország	5

Forrás: Globsec.

Továbbá Oroszország megítélése a rendszerváltás óta látványos javulást mutatott (2. táblázat) 1992-ben az Egyesült Államok iránti rokonszenvindeks a 100 fokú skálán rendkívül magas, 73 volt, miközben Oroszország iránt mindössze 36. 2001-ben az Oroszországgal kapcsolatos rokonszenvindeks még szintén mindössze 34 pontot ért el, mára ez 48 pontra nőtt. Az Oroszországgal kapcsolatos vélemények tehát már a második Orbán-kormány előtt javulásnak indultak. 2007-re az Egyesült Államok indexe 60-ra csökkent, Oroszorszáé pedig 41-re emelkedett (*Medián*, 2007). 2014-ben az Egyesült Államok pontszáma 64 volt, Oroszorszáé pedig 44. 2018-ra pedig Oroszor-

szág megítélése már 48 pontra javult, az Egyesült Államoké pedig 54-re csökkent. Oroszország megítélése tehát jelentősen javult az elmúlt másfél évtizedben (Medián, 2018). Ezt jól mutatja az is, hogy míg 2014-ben csak a magyarok negyede mondta, hogy Magyarországnak inkább Oroszországgal kellene szorosabb kapcsolatot fenntartania, mint az Egyesült Államokkal, 2018-ban már egyharmaduk vélekedett ugyanígy.

2. táblázat. Egyes országok iránti rokonszenv változása
(átlagok 100 fokú skálán, 0 = nagyon rossz, 100 = nagyon jó)

	1992	1997	2001	2003	2006	2007	2014	2018
Németország	75	72	73	75	73	71	80	60
Ausztria	–	–	76	78	77	68		
Lengyelország	42	63	56	59	62	61		
Egyesült Államok	73	72	68	58	59	60	65	54
Csehország*	38	51	50	54	54	53		
Szlovákia	–	37	44	51	31	38		
Oroszország	36	40	34	37	41	41	44	48
Románia	10	33	23	28	33	34		
Nagy-Britannia						69	74	62
Franciaország						68		55
Kína						34	46	51

*1992: Csehszlovákia.

Forrás: Medián Omnibusz.

Ennek a változásnak a fő okát azonban egyértelműen a politikai környezetben láthatjuk. Magyarországon például csak a válaszadók 13 százaléka gondolja úgy, hogy Oroszország fenyegetést jelent Magyarország szuverenitására (Kerner, 2017). Magyarországon hagyományos politikai felosztás, hogy a kormányoldal az Oroszországgal való pragmatikus gazdasági együttműködés szükségessége mellett érvel, míg az ellenzék éppen ezt kritizálja. Ez így volt 2002 és 2010 (de különösen 2006 és 2010) között is, a szociálliberális kormányok alatt, és így volt 2010 után, az Orbán-kormány idején is. Míg korábban, ellenzékben jellemzően a Fidesz szavazói voltak jóval kritikusabbak Oroszországgal szemben, a második és harmadik Orbán-kormány idején ez egyértelműen megváltozott. Már a Medián 2014-es, de különösen a 2018-as adatai egyértelműen azt mutatták, hogy a Fidesz szavazói erősen oroszbarát irányba tolódtak el. Ebből a szempontból talán szimbolikusnak tekinthető, hogy a közvélemény az első Orbán-kormány alatt volt eddig a legelutasítóbb az oroszokkal szemben, míg a harmadik Orbán-kormány alatt vált a leginkább támogatóvá.

A Fidesz szavazóinak szimpátiapontja szintén a Medián kutatása szerint Oroszországgal szemben 2018-ban messze átlag felett, 59 ponton állt – míg a

korábban hagyományosan erősen oroszbarát Jobbik (42 pont) és a pártállami utód MSZP szavazóit magában foglaló baloldali ellenzék (40 pont) szavazói jóval kritikusabbá váltak. A baloldali ellenzék (66 pont) és a Jobbik (58 pont) szavazói is sokkal inkább egyetértenek azzal, hogy Oroszországnak túl nagy befolyása van Magyarország ügyeire, mint a fideszesek (50 pont) (*Medián*, 2018).

Ami még fontosabb adat ugyanakkor, hogy 2018-ra a fideszes szavazók többsége eljutott oda, hogy Oroszországot (51 százalék) választaná az Egyesült Államok (39 százalék) ellenében mint szorosabb szövetségest Magyarországra számára. Ez jelentős változás 2014 óta is, amikor a Fidesz szavazói hajszállal többen választották volna Washington (40 százalék), mint Moszkvát).

Ezzel némileg egybecsengő adat, ami a Társaság a Ruszisztikai Központ felkérésére végzett kutatásából kiolvasható: Oroszország megítélése 2006 és 2016 között, de 2012 és 2016 között is inkább javult, és a krími annexió, illetve a Paks körüli viták ellenére is a többség támogató az Oroszországgal kapcsolatos gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok mélyítése iránt. Ez a kutatás is megerősítette továbbá, hogy – annak ellenére, hogy Oroszország történelmi szerepét Magyarország szempontjából a válaszadók rendkívül negatívan értékelik – a nyugati országok megítélésbeli előnye Oroszországgal szemben egészen minimális (*Szvák*, 2016).

4. Trump, Putyin vagy Merkel?

Ha a politikai vezetők megítélését vizsgáljuk, akkor a kezdeti általános kép az erős nyugati orientációról és kelettel szembeni távolságtartásról tovább gyengül. A Globsec kutatásának eredményei alapján Vlagyimir Putyinnal, Oroszország elnökével a 2017-ben a magyar felnőtt korú lakosság 44 százaléka szimpatizált – alig kevesebben, mint ahányan nem szimpatizáltak vele (47 százalék). A Putyin iránti szimpátia ebben a kutatásban a legmagasabbnak bizonyult a visegrádi országok mezőnyében. Angela Merkel megítélése ennél rosszabb: vele csak a magyarok 38 százaléka szimpatizált, míg abszolút többségük, 54 százalékuk elutasította, Donald Trumpgal pedig mindössze 29 százaléka rokonszenvezett. Összehasonlításképpen: Orbán Viktorral a magyar válaszadók 45 százaléka szimpatizált, és ugyanennyi nem szimpatizált. A Medián 2018-as kutatása is azt mutatta, hogy Vlagyimir Putyin (Ferenc pápa után) a legnépszerűbb nemzetközi vezető a magyarok körében, és ezzel egybecsengő eredményt talált a kormányközeli Nézőpont Intézet Orbán Viktor 2016-os moszkvai látogatását megelőzően készített elemzése is (MTI, 2016). Az átlagot ebben az esetben is a fideszesek húzzák fel: Vlagyimir

Putyin a Medián (2018) szerint a fideszesek körében 54 százalékos szimpátiaindexnek örvend (az átlag 43 százalék), míg Angela Merkel megítélése az ő körükben a legrosszabb, 29 százalék (az átlag 38). Ez a kontraszt is jól mutatja, hogy a magyar, és különösen a kormánypárti közvélemény jól rezonál arra a Kreml és szimpatizánsai által széles körben terjesztett üzenetre, amely szerint Putyin korunk „erős embere”, aki szemben a gyenge európai vezetőkkel – köztük Merkel kancellárral – hatékonyan kezel olyan problémákat, mint például a migráció és a terrorizmus.

5. Oroszbarátok-e a magyarok? Nemzetközi összehasonlítás

Nemzetközi kutatások alapján vegyes kép rajzolódik ki a magyarok Oroszországgal kapcsolatos viszonyáról. Egyrészt, az utóbbi években végzett szélesebb mintákat elemző nemzetközi vizsgálatok egyértelműen azt mutatták, hogy Magyarország Oroszországgal szemben a szokásosnál jóval megengedőbb állásponton van. Ez különösen igaz akkor, ha a kérdésekbe valamilyen módon Ukrajna, és így az ukrán–orosz konfliktus is bekerül – ami vélhetően egyszerre függ össze a kárpátaljai magyarok erősen átpolitizálódott ügyével, és azzal, hogy Ukrajna a magyar lakosság szemében az egyik legnegatívabbnak észlelt ország.

Az Ipsos MORI például 2014. április elején 11 európai országban, köztük Magyarországon vizsgálta a lakosság véleményét az Ukrajnában kialakult helyzetről. Az ügyel kapcsolatos általános bizonytalanságot jelzi, hogy a megkérdezettek közel harmada egyik országban sem tudott állást foglalni abban, milyen lépéseket kellene tennie országa kormányának. Az adatok ugyanakkor azt mutatták, hogy általában a magyar megkérdezettek támogatják legkisebb arányban az Oroszországgal szembeni lépéseket. Csak harmaduk (34 százalék) értett egyet például azzal, hogy nem kellene hagyni, hogy Oroszország a kelet-ukrajnai területekre vonuljon, míg a vizsgált országok átlagában ugyanezt minden második megkérdezett gondolta. A magyarok csak 31 százaléka (szemben például a németek 58 százalékával) értett egyet azzal, hogy az ország vezetésének minden segítséget meg kell adni a stabilitás megteremtésében Ukrajnának és az ukrán népnek. A magyarok voltak a legkevésbé támogatók az Oroszország elleni szankciókkal szemben is: csak a lakosság 31 százaléka támogatta őket (és 41 százalék ellenezte), míg a teljes mintában ez az arány 45 százalékos volt.

Mindez arra utalhat, hogy a kormány és a Jobbik Oroszországgal kapcsolatos kommunikációja, illetve a trianoni traumához kapcsolódó magyar történelmi sérelmek érdemben befolyásolják a társadalom egy részének véleményét Ukrajna ügyében is – bár közel sem determinisztikusan. Annak ellenére,

hogy Magyarország érintettsége geopolitikai elhelyezkedése és a Kárpátalján élő magyar diaszpóra miatt Magyarország jelentős, minden második magyar szerint a kormánynak nem kellene egyáltalán beavatkoznia, és inkább másokra kellene hagynia a probléma kezelését (*Ipsos MORI*, 2014).

A Pew Research 2017-es kutatása azt mutatta: a 23 nyugati ország mintájában a görögök után a magyarok látták Oroszországot legkevésbé az országukra leselkedő valódi fenyegetésnek (csak 28 százalékuk, szemben például a lengyelek közel kétharmadával és az amerikaiak közel felével) (*Stokes*, 2017). Érdekes ugyanakkor, hogy egy 2016-os, szintén Pew Research-kutatás alapján a magyarok pont akkora (alapvetően alacsony) fenyegetésnek látják az oroszokkal való feszültséget, mint Kína világhatalomként való felemelkedését és az Egyesült Államok hatalmi túlterjeszkedését (*Stokes és szerzőtársai*, 2016).

Az alacsony fenyegetettségérzés összefügghet azzal, hogy mindössze 17 százalék gondolja valószínűnek Magyarországon, hogy Oroszország megtámadna egy európai uniós tagállamot. Szerepe van benne továbbá a pragmatikus hozzáállásnak is: a magyarok kétharmada gondolja azt, hogy fontosabb az Oroszországgal kiépített erős gazdasági kapcsolat, mint a Moszkvával szembeni kemény fellépés a külpolitikai vitákban (amit a válaszadók negyede helye látott fontosabbnak). Ebben a kérdésben Magyarországnál szintén csak Görögország foglalt el Magyarországnál puhább, pragmatikusabb álláspontot Oroszországgal szemben (*Stokes*, 2017).

A régióban végzett (más módszertanú) kutatások ugyanakkor azt mutatják, hogy Magyarország a régióban – az Oroszországgal szemben hagyományosan a leginkább távolságtartó Lengyelország után – továbbra is a leginkább Nyugat-barát országok között található, és a régiós országok (javarészt szláv) lakosságához képest Oroszországgal szemben is inkább távolságtartó. A *Globsec* (2018) összehasonlító kutatás például azt mutatta, hogy Magyarországon azok aránya, akik szeretnék, ha országuk a Nyugathoz tartozna (45 százalék) jóval meghaladja azokét, akik szerint Kelethez kellene tartoznia (3 százalék). A Nyugathoz tartozni szándékozók aránya bőven meghaladta a cseh (38 százalék), a lengyel (42 százalék) és különösen a szlovák (21 százalék) társadalmon belüli arányokat. Szlovákia tűnik egyébként a leginkább Kelet felé orientálódó országnak a régióban: a lakosság 15 százaléka fordulna Kelet felé. Az egy évvel korábban, hét ország körében végzett hasonló vizsgálat egyébként azt mutatta, hogy a szélesebb régióban Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el, és például Horvátországban és Romániában még erősebb a nyugati orientáció – sőt kicsivel még Bulgáriában is. Fontos eredmény ugyanakkor, hogy Magyarországon a Nyugat-barát orientáció ezen kutatások szerint az elmúlt három évben még erősödött is (*Globsec*, 2017,

2018). Nagyon magas azonban a „középutas” – Magyarország Kelet és Nyugat között állását hangsúlyozó válaszadók aránya (2018-ban 47 százalék).

Vlagyimir Putyin megítélésében ugyanakkor ez az erős Nyugat-barátság és Kelettel szembeni távolságtartás nem feltétlenül nyilvánul meg: 2018-ban a szlovákok után (41 százalék) leginkább a magyarok értettek egyet (33 százalék) Vlagyimir Putyin politikájával, bár relatív többségük (48 százalék) így is elutasító volt. 2017-ben pedig a visegrádi országok közül Magyarországon volt a legmagasabb (44 pontos) Vlagyimir Putyin népszerűsége – ugyanakkor jóval alacsonyabb, mint Bulgáriában (70 százalék), és kicsit alacsonyabb, mint Romániában (48 százalék) és Horvátországban (46 százalék). (*Globsec*, 2017). Ezen utóbbi adatok jól mutatják egyébként, hogy az általános Kelet–Nyugat orientáció nem determinálja Oroszország vezetőjének megítélését: azokban az országokban a leginkább elfogadott Putyin, ahol egyébként a legerősebb a Nyugat felé fordulás is. Ebben a kérdésben fontos szerepe lehet egyébként a Kelet felé fordulást hangsúlyozó pánszlávista ideológiának (mely például Szlovákiában és Bulgáriában erős), továbbá a vallásnak is: az ortodox dominanciájú országokban, mint Bulgária és Románia, értelemszerűen kedvezőbb Putyin megítélése.

A Társi-CEORG 2014-es vizsgálata azt is mutatta, hogy a régióban a veszélypercepció szempontjából Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el. A lengyelek 66 százaléka, a magyarok 41 százaléka és a szlovákok 26 százaléka számított arra, hogy Oroszország a közeljövőben arra fog törekedni, hogy visszaszerezze az irányítást Európa azon része fölött, ahol élünk. A leginkább tehát Lengyelország és a legkevésbé Szlovákia tart egy ilyen fenyegetéstől, a kérdésben a magyarok a középmezőnyben foglaltak helyet. A kutatás szerint a városokban lakók (és különösen a budapestiek) gondolták leginkább úgy, hogy Oroszország vissza akarja szerezni befolyását a régióban (*Társi-CEORG*, 2014).

A Globsec és a Political Capital 2016-os (*Globsec*, 2016) három országra kiterjedő kutatása alapján, az adatok újrafeldolgozása révén kísérletet tettünk arra, hogy a Nyugattal és Oroszországgal kapcsolatos különböző nézeteket egy struktúrában vizsgáljuk. Főkomponens-elemzés segítségével hat kérdésből alkotott hat változóból létrehoztunk egy úgynevezett *többpólusú világ-indexet*. Ehhez az alábbi hat kérdésre – 1-től 10-ig teljes skálán – adott válaszokat használtuk fel, melyek főképp a NATO-t és Oroszországot állítják szemben, többek között Ukrajna kérdésében.

1. Magyarország biztonságát a NATO-tagság helyett jobban garantálná, ha semleges lenne.
2. Az Egyesült Államok a NATO-t használja fel arra, hogy más országokat (például Magyarországot) irányítson, rájuk kényszerítve az akaratát.
3. A NATO egy agresszív szervezet, amely fenyegetést jelent más országokra (például Oroszországra).
4. A NATO bővítése az Oroszországnak tett ígéret megszegését jelenti.
5. Az ukrajnai krízisért a NATO és az Egyesült Államok a felelős.
6. Ukrajna Oroszország befolyási övezetéhez tartozik, ezért Oroszországnak joga van részt venni az Ukrajna jövőjéről szóló döntésekben.

Az index magasabb értéke olyan vélekedést tükröz, amelynek lényege, hogy az Egyesült Államok- és Nyugat-centrikus, egypólusú világ nem kívánatos, ezért Oroszországnak meghatározó szerepének kell lennie a világ eseményeinek formálásában, akár a Nyugat rovására is. Ezt hívják sokszor az oroszbarát politikai diskurzusban *multipolaritásnak*, azaz többpólusú világrendnek. Az index értékei alapján utána három csoportot képeztünk:

- Nyugat-barát (4 alatti indexérték),
- egyensúlyozó (4 és 7 közti indexérték),
- multipolarista (7 feletti indexérték).

Az inkább kelet felé forduló, NATO-kritikus multipolarista válaszadók aránya Magyarországon volt a legalacsonyabb (11 százalék). Szlovákiában arányuk több mint két és félszerese volt a magyarokénak (27 százalék), míg a cseh válaszadók (18 százalék) középen helyezkedtek el. Fontos ugyanakkor hozzátenni, hogy Magyarországon volt a legmagasabb azon válaszadók aránya, akik a téma iránt nem érdeklődtek, és így legalább két kérdésre nem adtak választ: több mint a minta egyharmada (3. táblázat).

Az egyes csoportok társadalmi-demográfiai háttéréről elmondható, hogy mindhárom országban az idősök körében a legmagasabb a Kelet felé forduló multipolaritás, míg a Nyugat-barátok aránya nagyobb a magasán iskolázottak között. Magyarországon a fővárosban volt a legmagasabb a Nyugat-barátok, és legalacsonyabb a Kelet-barát multipolaristák aránya.

3. táblázat. Nyugat-barátok, multipolaristák és egyensúlyozók
a régióban (százalék)

	Csehország	Magyarország	Szlovákia
Nyugat-barát (index ≤ 4)	26,5	20,9	18,7
Egyensúlyozók (4 < index ≤ 7)	37,7	31,6	30,5
Multipolaristák (index ≥ 7)	18,0	11,4	27,1
Érdektelenek (legalább két kérdésre nincs válasz)	17,7	36,1	23,7
Összesen	100	100	100

Forrás: Globsec–Political Capital (2016).

6. Következtetések

A fenti áttekintés alapján a magyar közvélemény Oroszországhoz való viszonyáról az alábbiakat fogalmazhatjuk meg. Egyrészt, Magyarországot, különösen régiós összehasonlításban, továbbra is jellemzi egyfajta erős Nyugat-barát attitűd, amely megjelenik mind a nyugati országok és intézmények kedvező értékelésében, mind pedig egy erős, kimondott Nyugat felé fordulásban. Minél általánosabban jelenik meg a „Nyugat–Kelet” dilemma, annál erősebben érzékelhető a magyar társadalom alapvető nyugatos orientációja.

Másrészt, fontos, hogy a társadalom közel fele „köztes” álláspontot foglal el a Nyugat vagy Kelet kérdésében, ami jól mutatja, hogy a magyar közvéleményben továbbra is erős az ország önálló politikáját, „hídszerepét” és a – nemzeti érdekhez alkalmilag társított – szövetségek gondolatát hangsúlyozó, szuverenista-relativista hagyomány. A „köztes”, a Nyugattal szemben is szkeptikus álláspont elterjedtsége pedig hozzájárulhat ahhoz, hogy a magyar társadalom – kellő politikai akarat esetén – könnyebben Kelet felé fordítható legyen.

Harmadrészt, Oroszország megítélése jelentős pozitív változáson ment keresztül a rendszerváltás óta, és különösen az elmúlt években. Alapvetően azt tapasztalhatjuk, hogy azon időszakban, amikor a kormánypolitika hangsúlyosabban beszél az Oroszországgal való kapcsolat javításának a fontosságáról (a két Gyurcsány-, illetve a második és harmadik Orbán-kormány idején) akkor Oroszország megítélése egyértelműen javul. Ez arra utal, hogy a közvéleményt a kérdésben a politikai közbeszéd alapvetően formálja és uralja.

Negyedrészt, több kutatás eredménye alapján úgy tűnik, hogy az Oroszországgal kapcsolatos véleményt a vonzó és a taszító erők finom egyensúlya határozza meg. Oroszország vonzereje az arra fogékonyak szemében egyrészt gazdasági potenciáljában rejlik, másrészt vezetőjének képességeiben és erejében – nem véletlen, hogy az orosz „puha hatalmi” törekvések éppen ezeket a kulcsüzeneteket fogalmazzák meg. Az Oroszország felé való (inkább prag-

matikus) fordulást erősíti az országgal szembeni alacsony fenyegetettségérzet, illetve az Ukrajnával szembeni – a Krím annektálása után egyértelművé váló – ambivalens érzelmek. Az utóbbi időben Oroszország imázsának javulásában közre játszhatott ugyanakkor egy másik közvetett hatás: az Egyesült Államok megítélésének romlása. Érdekes módon nem látszik, hogy a történeti tapasztalatok erős befolyást gyakorolnának Oroszország megítélésére: Magyarország földrajzi elhelyezkedése és történelme alapján (1949, 1956) feltételezhető lenne, hogy a múltbeli viszony inkább taszítóerőt jelent, és erős az Oroszország irányából érkező szuverenitásfenyegetettség-érzés, azonban ezt a kutatásokban nem látjuk visszatükröződni. Azok körében ugyanakkor, akik Oroszországban fenyegetettséget látnak, megjelenik mind a krími konfliktus, mind pedig az Oroszország jelentette Nyugatra leselkedő fenyegetés.

Ötödrészt, az oroszbarát vélekedések hátterében a társadalmi-demográfiai változók kevésbé tűnnek fontosnak: bár az iskolázottságnak, az életkornak és a lakóhelynek van némi szerepe, a közvéleményt a kérdésben elsődlegesen a politikai közbeszéd formálta és formálja. Ezt jól mutatja Oroszország megítélésének látványos javulása, ami az utóbbi években a kormánypárt szavazótáborában végbement. A baloldal, amely hagyományosan megengedőbb volt Oroszországgal szemben, ugyanakkor jóval kritikusabbá vált. Érdekes azonban, hogy a sokáig az Oroszországgal kialakított viszony erősítésének legerősebb támogatójaként fellépő Jobbik szavazótáborában is jóval ritkábbak az oroszbarát vélemények, mint a Fideszében, ahol azok többségbe kerültek. Ebből a szempontból Magyarország helyzete különleges: míg, főleg Nyugat-Európában jellemzően a radikális jobboldali (nem a középpjobboldali, néppárti pártszövetséghez tartozó) pártok szavazói Oroszország leglelkesebb támogatói (lásd például: *Shekhovtsov*, 2017; *Krekó és munkatársai*, 2015), nálunk ez a Fidesz szavazótáborára igaz – ami vélhetően nem független a médiában és a politikai közbeszédben Oroszországgal és az orosz–ukrán konfliktussal kapcsolatos közbeszédtől (*Pynnöniemi–Rácz*, 2016).

A nemzetközi adatok elemzése ugyanakkor egy másik érdekes jelenségre is rámutat: a közvélemény ritkán oka, inkább következménye a külpolitikának. Miközben a magyar közvélemény, különösen még 2010 körül, Oroszországgal szemben erősen távolságtartó volt, a magyar kormány erősen oroszbarát külpolitikát kezdett folytatni, és ahelyett, hogy ez a népszerűségére visszaütött volna, inkább csak átformálta a közvéleményt. Azon országokban továbbá, ahol egyébként e Kelet felé orientálódó, pánszlávista politikának komolyabb támogatottsága van, mint akár Szlovákia, Csehország, de bizonyos szempontból Románia és Bulgária is, a kormányok mind retorikai, mind a szakpolitikai szinten erősebben fellépnek olyan jelenségek ellen, mint például az orosz dezinformáció. Ritka kivétellektől eltekintve (mint például Len-

gyelország) az Oroszországgal szembeni közvélekedés a jelek szerint a legtöbb országban inkább követi, mintsem formálja a külpolitikát.

A Tárki korábbi, értékrendszerre vonatkozó kutatásai alapján tudjuk, hogy Magyarország értékei tekintetében sokkal inkább Kelethez tartozik, mint Nyugathoz (Tóth, 2009). A most áttekintett eredmények egy geopolitikai preferenciáiban Kelet felé sodródó ország képét mutatják: bár a magyar lakosság kimondva még inkább a Nyugathoz akar tartozni, nagyra tartja azonban Vlagyimir Putyin autoriter politikáját, Oroszországban egyre inkább barátot, mint fenyegetést lát, és egyre kedvezőbben ítéli meg Oroszország (és Kína) társadalmi-politikai berendezkedését.

IRODALOM

- Bialik, K. (2018): Key public opinion findings on Trump, Putin and the countries they lead. Pew Research, július 12. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/07/13/key-public-opinion-findings-on-trump-putin-and-the-countries-they-lead/> Letöltve: június 10, 2018.
- Friedman, J.–Friedman, S. (szerk.). (2012): The nature of belief systems reconsidered. Routledge, London.
- Globsec (2016): Central europe under the fire of propaganda. <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/04/GLOBSEC-Trends-2016.pdf>.
- Globsec (2017): Globsec Trends 2017: Mixed Messages and Signs of Hope from Central and Eastern Europe. <https://www.globsec.org/publications/globsec-trends-2017-mixed-messages-signs-hope-central-eastern-europe/#IY7AtiqBUl8Q2JLY.99>
- Globsec (2018): Globsec Trends 2018. Central Europe: One Region, Different Perspectives. <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/05/GLOBSEC-Trends-2018.pdf>
- Ipsos MORI (2014): Responses to the situation in Ukraine. Ipsos European Pulse. <https://www.ipsos.com/sites/default/files/migrations/en-uk/files/Assets/Docs/Polls/ipsos-mori-european-pulse-ukraine-poll.pdf>.
- Kerner Zsolt (2017): Oroszországtól tartanak legjobban a magyarok. 24.hu, augusztus 29. <https://24.hu/belfold/2017/08/29/oroszorszagtol-tartanak-legjobban-a-magyarok>
- Krekó Péter–Győri Lóránt (2016): Russia and the Far Left. Institute for Statecraft, Political Capital Institute. <http://www.statecraft.org.uk/sites/default/files/documents/Peter%20Kreko%20Far%20Left%20definitive.pdf>.
- Krekó Péter–Juhász Attila–Molnár Csaba (2011): A szélsőjobbboldal iránti társadalmi kereslet növekedése Magyarországon. Politikatudományi Szemle. 20. évf. 2. sz. 53–79. o.
- Krekó Péter–Macaulay, Marie–Molnár Csaba–Győri Lóránt (2015): Europe's New Pro-Putin Coalition: The Parties of "No". Institute of Modern Russia, <https://imrussia.org/en/analysis/world/2368-europes-new-pro-putin-coalition-the-parties-of-no>. Retrieved 2 January 2018.
- Medián (2007): Trónfosztás. A magyarok kedvenc országai. Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet, december 11. <http://median.hu/object.9910455d-7bd7-40ee-bf5f-87b3e4e4dc8a.ivy>.

- Medián (2018): A fideszesek nagyon megszerették Putyint és Oroszországot. 444, március 14. <https://444.hu/2018/03/14/a-fideszesek-nagyon-megszerettek-putyint-es-oroszorszagot>
- MTI (2016): Nézőpont: megosztja a magyarokat Angela Merkel személye. Minap, január 13. <https://teljes.minap.hu/cikkek/nezopont-megosztja-magyarokat-angela-merkel-szemelye>.
- Nézőpont Intézet (2017a): Szankcióellenesek a magyarok. Nézőpont Intézet, Budapest, február 11. http://nezopontintezet.hu/analysis/szankcioellenesek-magyarok_nezopont.
- Nézőpont Intézet (2017b): Leginkább a terrortámadásoktól tartanak a magyarok. Nézőpont Intézet, Budapest, március 31. <http://nezopontintezet.hu/analysis/leginkabb-terrortamadasoktol-tartanak-magyarok>.
- Pynnöniemi, K.–Rácz, A. (szerk.). (2016). Fog of Falsehood. Russian Strategy of Deception and the Conflict in Ukraine. Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, http://www.sfpa.sk/wp-content/uploads/2016/05/FIARReport45_FogOfFalsehood.pdf.
- Shekhovtsov, A. (2017). Russia and the Western far right: Tango Noir. Routledge.
- Stokes, B. (2017). Nato's Image Improves on Both sides of Atlantic: European faith in American military support largely unchanged. Pew Research, 2017. május 23. <http://www.pewglobal.org/2017/05/23/natos-image-improves-on-both-sides-of-atlantic/>
- Stokes, B.–Wike, R.–Poushter, J. (2016): Europeans Face the World Divided. Many question national influence and obligations to allies, but share desire for greater EU role in global affairs. Pew Research Center, <http://www.pewglobal.org/files/2016/06/Pew-Research-Center-EPW-Report-FINAL-June-13-2016.pdf>.
- Szvák Gyula (2016): A magyarok orosz-képe, 2006–2016. Szovjet Füzetek, XXII.
- Tárki–CEORG (2014): Jönnek az oroszok? – avagy kik tartanak leginkább Oroszország térnyerésétől? Tárki–CEORG, Budapest, http://old.tarki.hu/hu/news/2014/kitekint/20140514_ceorg.html.
- Taylor, K. (2017): Europeans favoring right-wing populist parties are more positive on Putin, Pew Research Center, január 24. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/01/24/europeans-favoring-right-wing-populist-parties-are-more-positive-on-putin>.
- Tóth István György (2009): Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában: a gazdasági felemelkedés társadalmi felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei című kutatás zárójelentése. Tárki, Budapest, <http://mek.oszk.hu/13400/13432/13432.pdf>.